

СТАНОВИЩЕ

За дисертационен труд на тема *Джентрификация на Женския пазар – конструиране на градски политики и трансформиране на местните отношения*

За присъждане на образователната и научна степен *Доктор* по научно направление 3.1.
Социология, антропология и науки за културата

Автор на дисертационния труд: **Никола Атанасов Венков**

Автор на становището: Милена Якимова

Дисертационният труд е с обем 491 страници, разпределени в осем глави. Библиографията се състои от 148 заглавия на български, английски и френски езици, всички са релевантни на темата и са коректно цитирани. Работата съдържа 44 изображения: карти, схеми, снимки и др.

Осемте глави на дисертацията се разполагат на три нива: теоретично моделиране на многомерни социални процеси с водещ въпрос как възникват обектите в социалния свят; историко-етнографски реконструкции на многомерни процеси на социална трансформация, които позволяват разказите за процесите да се демонстрират като части от същите тези процеси (демонстрират тоест материалността на дискурсите); и автоетнография – демонстрация на собствените намеси в средата на изследване и на техните критически и властови потенциали.

Първата глава развива силни методологически интуиции как да изследваме и разбираме отношенията между социално действие, обществени системи, идентичностни категории и социална промяна. Втора глава изяснява тези интуиции във впечатляваща реконструкция на многообразието, което представлява „едно“ градско пространство в „неговата“ динамика. Трета глава изгражда търпеливо модела, през който да препрочетем втората глава, модел на взаимодействието на множествени и хетерогенни сили в тяхната темпоралност, модел, през който можем да ги виждаме едновременно с аналитична яснота и с минимум редуцианизъм. Четвърта глава ни превежда през епистемологическите стратегии за моделиране на „тези“ процеси от страна на участниците в тях – конспиративните сюжети се оказват тъкмо това. Пета глава тества идеята за политическо многообразие чрез пряка интервенция в съжителството на пазара посредством артистичен проект за неговото изследване и по същество представлява рефлексия върху полевата механика и прякото интерактивно ставане на властови неравенства. Заключениеето се е явило едновременно и шеста глава – следвайки правилото, че трябва едновременно да обобщи направеното и да отвори нови хоризонти, то е повлякло две допълнителни глави-приложения.

Женският пазар е гледан като процес и поле на силови взаимодействия, част от които са и наративите, придаващи му идентичност на едно нещо, което макар непрестанно да се трансформира, остава – променено, но – същото. Женският пазар е трислойно видян: пресичане на траектории, в които придобиват идентичност различни актанти – стоки, познания, практики, социални роли; пресечна равнина на обществени системи; темпорален ред на тези пресичания, които превръщат времето в история. Тук, впрочем, е само загатнат един от **теоретичните приноси** на тази работа: как се отнасят промяна и идентичност, как от

сплитането на флуидни и разнородни сили се получава обект и как неговата идентичност се променя.

По какво този подход се различава от вписването на отделни действия и събития в контекста на системите? По това, че избягва смътността на понятието „контекст“ и разглежда системите като движения на съчленени сили, временно стабилизиращи отношенията си. И по това, че тези системи не функционират като контекст на по-маломерните сили, а си взаимодействат с тях.

Да подчертая няколко типа достойнства на теоретизацията в дисертационния труд: най-напред тя не следва модела „от предварителен теоретичен модел към инструмент и оттам към данни“. За разлика от това теоретизацията върви зигзагообразно – експлициране на предпоставки, моделиране на емпирични процеси, ревизиране на предпоставките, ново моделиране и т.н. Второ, внимателно е изследвана динамиката на отношенията между: 1) мрежови процеси, например потоците от действия, които обвързват нелегалния търговец на копър, кмета, урбанистичния проект и корпоративната стратегия, 2) (временни) обектни стабилизации, тоест процеси на идентификация (символизация) и пораждање на материалност, 3) оспорването и трансформирането на тези идентификации и 4) функцията на символизацията в разказите, при което постоянната метаморфоза се превръща в история.

Въздействаща върху всеки с методологически главоблъсканици е разработената двойка социално произвеждане – социално конструиране; произвеждането – плетеницата от взаимодействия, конструирането – отдалечаване от тази непосредственост и редуциране на произволни части от сложността ѝ, което поражда временно стабилни обективации.

Социалното произвеждане на нещо – в случая на градско пространство – е процес на пресичане на различни, хетерогенни и с различен мащаб и скорост нива, които са само частично свързани и рядко „знаят“ едно за друго и за своята частична свързаност. Но как тогава нещо постоянства? Постоянството на изменчивостта Никола вижда през разработеното от самия него понятие за „политическо многообразие“.

Тази теоретизация представлява моделиране на свършено конкретни социални процеси, които огрубено можем да наречем хетерогенни трансформации на Женския пазар през самостоятелно разработеното от докторанта понятие за „градска[...] политика, дефинирана достатъчно общо като процеса и арената, в които разнородните участници в градския живот постигат общо разбиране за или реализират конфликтите относно условията на съвместния живот в града“.

За да удържа емпиричните процеси, които моделира, дисертантът е приложил широк спектър от теренни методи – дълбочинни интервюта, 96 на брой, с търговци, редовни посетители на пазара, работещи и живеещи в района, чужденци-посетители, общински съветници и служители, амбулантни търговци, членове на ИК „Възраждане“, архитекти и урбанисти; анкети, събиране на информация за 142 от регистрираните 171 наемни търговски площи, медиен анализ (над 300 единици) и анализ на архивни източници, включително и лични архиви на информантите; с анкети са обхванати 104 от търговските обекти, както и 50 посетители на пазара, подбрани с типологична извадка; всичко това е свързано и с антропология на място, условно можем да говорим за включено наблюдение, макар че този

концепт е подложен на критическо преосмисляне. Става въпрос обаче за постоянно присъствие на терена, наемане на жилище в него, участие в търговията не само като клиент, но и като търговец, както и цял друг спектър от активистки методи като провеждане на фестивал на пазара например, тоест връщане към актьорите на пазара с резултати от предходни стъпки на проучването му. Накратко, извършена е огромна теренна работа, на която е базиран историко-етнографският разказ от втора глава, който по същество е проблематизация и поставяне на един голям въпрос: как се случва социалната промяна. Когато се случва, тя не е нито потребителско-капиталистическа, нито ранносоциалистическа. Това са етикети, които идват от другаде, за да станат части от пейзажа. Но когато протичат събития и се структурират в процеси, те нямат тези макрологични и изчистени граници, които понятията им приписват. Този наратив е проблематизация на разбиранията ни за граници на историко-социални процеси. Друго впечатляващо в него е, че информантите са съавтори на интерпретацията, а не хербаризирани етнографски обекти. Особено увличащи са разказите, които правят от пазара динамично твърдение, като от пукнатините съчленяват поток на историята, правят – с термините на Никола Венков – мулти-конструкт.

В тази втора глава, която сама по себе си е цяла дисертация, читателят усеща кипеща на предприемачество още от 70-те и 80-те в „джобовите“ на общата икономическа политика. Тя пък, за да обхване някак това свободно договаряне на цени и надници, трябва да разширява тези „джобове“. Тази историко-етнографска реконструкция ни кара да виждаме съществените разлики между стопански процеси и учебническите (или идеологически, както ни харесва) техни описания. И виждаме стопанските политики на „социализма“ като в лаборатория – напасваш леко експеримента към теорията, теорията – към данните, а данните – към теорията. И накрая всичко изглежда ясно оребрено и кохерентно, без да е. Но пък този изглед става част от следващия експеримент и т.н.

По-нататък, през 90-те, сякаш пазарът, тази „лудница“, функционира като зона на пределна сигурност, винаги „можеш да намериш нещо“ – в охолни времена находката е съкровище, в тежки – нещо насъщно нужно, което се е обърнало на голяма ценност. „Лудницата“ е мястото на някаква полуметафизична вяра във възможното оцеляване.

За да стигнем до средата на първото десетилетие на новия век, когато либерализацията ще тласне благоустрояването и подредеността, които сякаш слагат края на предприемачеството и свободното договаряне, започнали още през 80-те, за сметка на надмощието на корпоративни стратегии: либерализацията слага край на предприемачеството.

Тук не бива да се пропуска още едно **значително достойнство** на труда на Никола Венков, създаването на рефлексивен модел на теренно изследване: в тази втора глава човек буквално чува и живее пазара, в разказите звучат гласовете, в портретите се виждат настроеността, братята евреи се учат от баща си как да се пазарят в началото на 80-те, когато търговката от провинцията се опитва да уседне, за да бъде десетина години по-късно обвинена за „циганизацията“ на пазара. Хора, които не знаят един за друг, живеят съвместно, не непременно хармонично, по-често агонално, но съвместно; влияят взаимно върху траекториите си, изграждат един за друг образи и тези образи влияят върху траекториите им, някакви административни намеси се напасват спрямо образите, но се препъват в траекториите и се принуждават да се променят и т.н. Тази живост на разказа нито за миг не се поддава на

изкушението да екзотизира предмета си, да го експонира като продукт на самоцелно забавление. Разказът е пронизан от социална страст и всеотдайност и е постоянно оглеждан в задачата да се моделират многомерни социални процеси, да се показва как се случва социалната промяна (и как нейни агенти са усилията по стабилност). И в крайна сметка в тази реконструкция на Жп се чете една много по-голяма: реконструкция на разнородните, с различни скорости и мащаби процеси на трансформация в българското общество.

Възприетата позиция да се мисли през понятие за хегемония е последователно авторефлексивно проведена не просто за да удържа процеса на вписване на изследователя в мрежата от силови отношения, наречена градско многообразие, но и за поддържане в откритост на хегемонните потенци и претенции на собствената епистемологическа позиция, когато е разиграна като действаща сила в изследвания „терен“. Така се стига до тезата, според която инструментът за отправяне на критика е и инструмент за налагане на власт. Така че как да правим критика, ако се откажем от идеята за власт – този въпрос е подбродно разискван в един самостоятелен параграф (3.1), но пронизва всички нива и части на дисертацията и е емпирично тестван в пета глава.

Носеща за цялата конструкция на дисертационното изследване обаче е трета глава, която е авторски синтез между два агонални теоретични модела: на дискурсна теория и структурирането на хегемонен дискурсивен режим (Шантал Муф и Ернесто Лакло), от една страна, и на полевата механика (Пиер Бурдийо), от друга. В резултат от този синтез взаимодействието между полетата може да се види чисто агонално, без посредничеството на нещо като „държавен метакapитал“, а дискурсивните агонизми се разкриват в своята материалност. Този „дискурсивен материализъм“ оценявам като най-съществен **научен принос** на работата. Произтичащите от него понятия за политическо многообразие (разгъваща се мрежа от силови отношения, които се напластяват в самата нея като временно стабилизирани твърдства – актьори, ресурси, – които стават част от силовите отношения в мрежата, без да „знаят“ едно за друго) и съжителство са преносими в множество други изследователски контексти.

Никола Венков има три академични публикации по темата на докторантурата, както и множество публицистични. Авторефератът коректно представя дисертацията, макар това да не е лесно при нейната многопластовост.

В заключение: убедено препоръчвам на научните жури да гласува „за“ присъждането на образователната и научна степен **ДОКТОР по 3.1. Социология, антропология и науки за културата на Никола Венков**, както ще гласувам и аз.

София, 2.05.2017 г.

Дал становището:

(Милена Якимова, доц. дсн)